

CARTAS A MARÍA

Proposta didàctica de Ramon Breu

SINOPSI-COMENTARI

La realitzadora d'aquest film documental, Maite García Ribot, arran de la malaltia d'Alzheimer del seu pare, va emprendre un viatge a través de la memòria per descobrir i reconstruir la història del seu avi Pedro, un militant anarquista que després de defensar els seus ideals de llibertat i igualtat a la Guerra Civil, va haver d'exiliar-se a França el 1939, al costat de centenars de milers d'espanyols. Allà va ser internat a camps de concentració i va haver de treballar per al govern francès i l'exèrcit alemany. La seva voluntat de tornar amb la seva família a Espanya es va veure truncada per la brutalitat dels temps en els què va viure. A través de la paraula, del record, de les imatges i, especialment, a través de la captivadora sensibilitat de la directora del film, es va teixint una història que ens acostava a la figura del seu avi però també del seu pare, en un intent de frenar la desmemòria.

Has adivinado lo que me falta para ser feliz. Aquesta impressionant frase forma part d'una de les quaranta-dos cartes que en Pedro escriu a la María, la seva dona, que s'havia quedat a Espanya tenint cura dels dos fills de la parella amb l'esperança de poder-se retrobar aviat. I és que *Cartas a María* és un trajecte per un territori conegut perquè és el nostre, perquè tots nosaltres som el

resultat d'històries com la que ens explica la Maite García Ribot. Les cartes són un instrument que ens condueix a través de paisatges de silencis, de records, de fotografies i objectes com els de les nostres famílies. Aquesta capacitat poderosa per poder identificar-nos amb el que explica aquesta pel·lícula és el seu principal atractiu, el seu actiu més estimulante.

Sedueix la delicadesa d'aquestes cartes enviades per Pedro, però també el tractament que rep el material d'arxiu que la cineasta fa servir per a il·lustrar-les. Amb imatges com aquestes es construeix la història de la separació i l'amor de Pedro i María, però també es construeix la història d'una generació trencada per dues guerres que els van esquinçar la vida.

¿Quantes històries secretes, sepultades per l'oblit, per l'amnèsia queden encara per explicar? ¿Quantes cartes guardades com a testimoni d'un episodi tan dolorós com la guerra o la dictadura s'han perdut per sempre? Una infinitat d'emocions provocades per textos escrits des del desconsol i la desesperança que mai coneixerem. Aquesta és una de les grans reflexions de *Cartas a María*.

El documental irradia la força d'allò que és autèntic, transmet l'esforç per conduir a bon port un projecte que sorgeix de la necessitat que tenim tots nosaltres d'entendre d'on venim, i de reconstruir la dignitat dels nostres.

FITXA DE LA PEL·LÍCULA

Títol: *Cartas a María*

Direcció: Maite García Ribot

Producció: Mallerich Films Paco Poch / Pages & Images Productions

Guió: Maite García Ribot, Elías Simiani.

Fotografia: Núria Roldós

Muntatge: Pablo Gil Rituerto

Música: Alberto García Demestres

Durada: 85 minuts

Espanya, 2014

Versió en català i castellà.

<https://cartasamaria.wordpress.com/>

PANTALLA D'ACTIVITATS

1. Escriviu la sinopsi d'aquest documental.
2. Elaboreu un mapa on hi figuri l'itinerari d'en Pedro des de Gèrgal (Almería) fins a Bordeus.
3. Com interpreteu que es conservin 46 cartes d'en Pedro i cap de la María?
4. Investigueu les circumstàncies de la Retirada, és a dir el pas dels republicans per la frontera cap a França durant l'hivern de 1939.
5. La directora ens explica que repetidament preguntava al seu pare sobre els seus avis sense obtenir una explicada clara. Coneixeu vosaltres la història dels vostres besavis?
6. En Flores, el pare de la realitzadora, ens explica en un moment determinat del film que la seva mare, la María, anava a recollir les cartes del seu marit a l'oficina de Correus del poble. *Como que éramos rojos debíamos tener mucho cuidado*, diu. Què deu voler dir amb aquestes paraules?
7. En el seu afany per tornar amb la seva família, Pedro s'inventa un personatge per parlar de sí mateix i temptejar la seva tornada. Diu que té la consciència tranquil·la perquè no havia fet mal a ningú. Mentre, la María, des d'Espanya, amb un coneixement directe d'allò que passa realment al país, intenta fer-li veure que el retorn és encara molt perillós. Un veí de Gèrgal entrevistat per la directora sosté que si en Pedro s'hagués quedat al poble hagués anat a la presó entre cinc o sis anys. Feu una recerca sobre què els passava als militants de sindicats i partits d'esquerra en els primers anys de la dictadura franquista.
8. A principis de 1943, en Pedro García marxa del camp de concentració de *Le Vernet* i va a treballar a Alderney, una illa del Canal de la Mànega per treballar en les fortificacions que l'exèrcit alemany estava construint per controlar aquella zona. A qui pertanyia aquella illa? Què pretenien evitar els alemanys amb aquelles fortificacions? Quin signe havia pres la Segona Guerra Mundial el 1943?

9. Expliqueu les circumstàncies de la mort d'en Pedro. Què feia a Bordeus? Qui efectuava els bombardeigs sobre la ciutat francesa? Amb quin objectiu?
10. Al final del documental la directora ens diu que *té la sensació que l'escletxa que es va obrir fa setanta anys començava a tancar-se*. Comenteu aquestes paraules.

LLENGUATGE I TÈCNIQUES AUDIOVISUALS

1. *Cartas a María* s'inicia amb un moviment de càmera des d'un cotxe. Quin nom té aquest moviment?
2. La *veu en off* ens acompanya durant tot el film. Es tracta d'un recurs molt habitual en els documentals. Quina funció fa? Recordeu algun altre documental que també faci servir la *veu en off*.
3. En el minut 5 observem uns avions de joguina. Quin tipus de pla s'utilitza per mostrar-los?
4. Les imatges d'arxiu tenen també un gran paper en el film. Quina funció fan? Per què creieu que en ocasions apareixen en càmera lenta? Cerqueu en el títols de crèdit d'on s'han extret les imatges d'arxiu.
5. Els aspectes més rellevants de les cartes apareixen escrits en pantalla. Opineu sobre aquest recurs.

Consulteu aquest *blog* si teniu algun dubte:

<http://llenguatgecinematografic.wordpress.com/>

TRÀVELING DE LECTURES

DRETS HUMANS, DEMOCRÀCIA I MEMÒRIA

«A vegades és necessari i forçós
que un home mori per un poble,
però mai no ha de morir tot un poble
per un home sol:
recorda sempre això, Sepharad.»

(*La pell de brau*, Salvador Espriu, 1960).

«La recuperación de la memoria no es para pedir cuentas a nadie por las responsabilidades personales contraídas en el pasado, sino para situar la Historia en su lugar, arrancar del olvido a nuestras víctimas y cancelar de una vez los procesos y condenas incoados por un régimen ilegal, impuesto por las armas frente a la legalidad republicana. Es decir, que se nos devuelva a los demócratas que luchamos por la libertad, y se haga de manera pública e institucional, el respeto y el reconocimiento que merecemos por nuestra lucha y sacrificio.»

(*Decidme cómo es un árbol*, Marcos Ana, 2007)

El ple sentit d'un memorial el donen els drets humans, la llibertat i la democràcia. Quan el president Abraham Lincoln definia la democràcia com el govern del poble, pel poble i per al poble, parlava més del sentit que no pas feia una descripció de les democràcies. La democràcia és abans un procés de llibertat que un estat de govern. No pot haver-hi veritable democràcia si una societat no es fonamenta en el respecte i la garantia dels drets humans, si no promou la llibertat en l'espai privat i en l'espai públic, si no construeix el govern des de la lliure autodeterminació dels pobles. Alhora, la democràcia és un procés que neix en la llibertat de la ciutadania i s'aprofundeix en la mesura que aquella llibertat es fa compatible amb la igualtat i la fraternitat entre les persones.

En negatiu podríem dir que el sentit del Memorial Democràtic és el combat contra tota dictadura. La dictadura és la negació més rotunda de la democràcia, és l'esclavitud de tot un poble sota el domini d'un sol home, és la subordinació a l'opressió política, religiosa o ideològica d'un ordre econòmic i

social imposat. Per això, la memòria democràtica és, en primer lloc, el reconeixement des del present a totes aquelles persones que en el passat han combatut les dictadures i han lluitat pels valors democràtics. En la història contemporània, la contraposició entre dos models econòmics, capitalisme i socialisme, ha posat en segon terme, erròniament i tràgicament, el valor prevalent i primordial de la democràcia. Així, s'han justificat dictadures criminals com a mal menor, tot i que, en fer-ho, s'estava apostant pel mal major.

Tot al llarg del segle XX les dictadures han gaudit d'acceptació, malgrat el terror que imposaven i la seva conculcació dels drets fonamentals i de les llibertats públiques. No hi ha un sol sistema polític, incloent-hi les democràcies liberals de més llarga tradició, que pugui distingir-se pel seu combat contra tota dictadura. La col·laboració amb les dictadures ha estat, i continua essent, la norma i no pas l'excepció.

La història contemporània espanyola és especialment dramàtica; particularment ho va ser la guerra civil originada amb la sublevació feixista contra la Segona República, el 17 de juliol de 1936, i la brutal repressió que els ocupants feixistes, amb el suport internacional de Hitler i Mussolini, van emprendre sobre el territori republicà conquerit. Centenars de milers de ciutadans defensors de la legalitat republicana van ser assassinats, jutjats i condemnats a mort, torturats i empresonats sense les mínimes garanties processals. La victòria militar de Franco va provocar l'èxode republicà de prop de mig milió de persones i va imposar una de les dictadures més brutals del segle XX. El règim, imposat per la força i la repressió, va perdurar fins a la mort del dictador, el 20 de novembre de 1975, sota el principi «Abans temut que estimat». Va ser una dictadura policíaca i militar, basada en la coacció i sempre disposada a l'ús de les armes per impedir el retorn de la democràcia.

Aquesta història recent marca els objectius primordials del Memorial Democràtic, uns objectius que s'han plantejat amb retard, ateses les circumstàncies i condicionants de la transició democràtica. El pacte de silenci sobre el passat, tant com la manca de distinció entre els que havien lluitat contra la dictadura i els que n'havien estat còmplices fins al darrer dia, va afavorir el consens constitucional i, també, l'oblit injust de tots els republicans caiguts en defensa de la legitimitat republicana, de tots els lluitadors per la democràcia i la llibertat. Es podrà dir que la prudència i la responsabilitat polítiques de l'oposició democràtica, així com la seva feblesa, obligaven a cedir i acceptar la reforma política com la via possible per al canvi democràtic. Però han passat els anys, massa anys, sense que les institucions democràtiques hagin reprès el que va quedar pendent en la transició política de la dictadura a la democràcia. La transició democràtica no va ser modèlica, potser va ser la possible, però les renúncies d'aquells anys són i romanen com a exigències pendents de justícia, de veritat i de reparació.

Miquel Caminal "Drets humans, democràcia i memòria" Quaderns del Memorial democràtic Volum 1. 2010. Barcelona p. 1-2

Activitats

1. Expliqueu el sentit de les paraules d'Abraham Lincoln.
2. Investigueu sobre els Judicis de Nüremberg i el que van representar.
3. Per què en la transició de la dictadura a la democràcia dels anys setanta no es van reconèixer les víctimes del franquisme ni es van perseguir els seus botxins?
4. Com s'han produït altres transicions com ara a Argentina o a Sudàfrica? S'han reconegut els crims i s'ha homenatjat els lluitadors per la democràcia?

EL JOYERO DEL FUSILADO

Hace ocho años, María Jesús Romero, aficionada a las antigüedades, compró una cajita en el Rastro de Madrid. Era de madera, cubierta con hilos de seda. Fue tan barata que no recuerda ni cuánto le costó. "La compré porque la había hecho un preso para una mujer", cuenta.

La cajita llevaba una inscripción en su interior: "A la señorita Angelina, en prueba de agradecimiento. B.L.A 11 de agosto de 1943". Y otra en la base en la que se leía: "Regalo de Braulio López Morales. Prisión de Porlier. Traído por su esposa doña María Martínez el 19 de agosto de 1943". María Jesús imaginó muchas veces quién sería Braulio, quién Angelina... "Siempre pensé que él pertenecía a los vencidos, y que quizá ella era alguien que le había protegido. Me imaginaba a la mujer de Braulio yendo a verle a la prisión. Y me preguntaba cómo habría podido llegar aquella caja al Rastro. Estaba en buen estado. Angelina la había cuidado bien. Pensé que quizá ella había muerto y sus hijos la habían vendido".

María Jesús buscó el nombre de Braulio en listados de fusilados. No lo encontró, pero envió una foto de la cajita a la web del colectivo Memoria y Libertad, que recoge los nombres de los ejecutados en Madrid. Hace poco, la nieta de Braulio, Ana Isabel López, después de ver en televisión "Las 13 rosas", probó a escribir el nombre de su abuelo en Internet. Y le salió la foto de la cajita. María Jesús se la entregó este sábado, tras un largo abrazo.

"Fue muy emotivo. Sentí alegría de tener algo suyo en la mano, y a la vez mucho dolor por no haberle conocido", cuenta Ana Isabel. "En casa no se hablaba de él, era como un fantasma".

Su tío, de 80 años, completó el relato. “Me contó que Angelina era bibliotecaria en el Ministerio del Interior y que había conseguido muchos pases para que mi abuela pudiera ir a ver a su marido a prisión, y que ocultó su expediente para que no lo vieran y le mataran. La caja la hizo en 1943. Aquel año fusilaron a casi todos los presos del pueblo de mi abuelo, Fuentidueña del Tajo. A él lo mataron en 1945. Tenía 36 años”.

Su tío también le contó lo que su abuela jamás había tenido fuerzas para confesarle: “A ella la detuvieron, le raparon la cabeza y la pasearon así por el pueblo para humillarla. El día en que fusilaron a mi abuelo, ella y uno de sus primos siguieron al camión donde se lo llevaban para enterrarle con otros hombres. Nevaba en Madrid, y ella perseguía el rastro de sangre. Al llegar a la fosa, colocó un pañuelo rojo y una bota debajo de la cabeza de mi abuelo para poder identificarlo. En 1956 exhumaron los cuerpos. Mi abuelo tenía la bota debajo de la cabeza. Le puso una placa con su nombre”.

Al morir su marido, María Martínez se puso a trabajar en la consulta de un dentista, tuvo que enviar a su hijos a internados y cayó en una depresión. “Le recomendaron que trabajara con niños y empezó a cuidar a unos que vivían en el barrio de Salamanca, en Madrid, que debió de buscarle Angelina. La pobre crió aquellos niños y no pudo cuidar de los suyos. Mi padre salió del internado con 13 años”, cuenta Ana Isabel. Su tío visitó a Angelina hace unos 15 años. “Seguía siendo la “señorita Angelina”. No se había casado y estaba muy enferma. Debió morir al poco tiempo”.

María Jesús pudo ponerle por fin cara a Braulio. “¡Qué joven!”, exclamó cuando Ana le mostró la única fotografía suya que tiene. “En mi familia no mataron a nadie. A mi padre le tocó luchar en el bando nacional, pero soy trabajadora social y había oído estos relatos en los pueblos. Recuerdo a un hombre que cuando se estaba muriendo revivió el momento en que se llevaban a su hijo, y gritó pidiendo auxilio”.

Mientras la envolvía en papel de regalo a María Jesús le dio un poco de pena desprenderse de la caja. “Siempre la he guardado con cariño. Tenía vida. Y dolor”.

Natalia Junquera “El joyero del fusilado” El País 31-5-2010

Activitats

1. A quin bàndol de la guerra civil deuria pertànyer en Braulio López? Per què creieu que el van afusellar?
2. Braulio López fou afusellat l'any 1945, però el seu nom no apareix als llistats d'afusellats. Què ens indica aquest detall?

3. Coneixeu casos, de la vostra família o de coneguts, de represaliats pel règim franquista? Expliqueu-los.

4. Com valoraríeu l'actuació de la *señorita Angelina*? Per què devia ajudar el pres i la seva família?

EL MEU PARE VA RECOLLIR AQUESTS PAPERS A LA TRINXERA

Pregunta: I aquestes taques?

Resposta: Són de sang. El paper estava tirat per terra a les trinxeres, i d'allà el va recollir el meu pare.

P. Quines trinxeres?

R. A l'Ebre, el novembre de 1938, no sé a quin punt. La batalla estava decidida, els republicans es retiraven...

P. I què hi feia el seu pare allà?

R. Lluitava al bàndol nacional. Era caporal apuntador de morters. Va ser duríssim...

P. I a qui pertanyien aquests papers?

R. A un soldat republicà. Li van caure quan fugia? El van evacuar ferit i els va perdre? Va morir? Qui sap... I hi havia aquesta foto...

P. Un noi al costat de dues dones.

R. Potser la seva mare, i una tia, o germana...

P. En sabem res més, d'aquest noi?

R. El seu nom, que surt aquí, mira...

P. Juan Gonzalvo y Cuenca, posa aquí.

R. És el seu certificat de treball. Edat: 15 anys. Data: 8 d'abril de 1938. Empresa: José Alsina Castells. Segell: comitè de control de la CNT-FAI de l'Hospitalet.

P. Només 15 anys! I a la guerra!

R. La *lleva del biberó*, en deien, crec...

P. Un certificat de treball, una foto...i algun document més?

R. Aquest paper: una carta del 23 de juliol que li envia el seu cap, enviant-li ànims al front. Dos dies després, el noi passava l'Ebre.

P. Com ho sap?

R. Perquè va aprofitar el revés de la carta per escriure a mà, amb llapis, el que li passava en els cinc dies següents, dia a dia, llegeix...

P. *La aviación enemiga empezó a bombardear...*

R. *Anduvimos todo el día sin comer y casi muertos de sed y nos abalanzamos a unos charcos de agua sucia...*

P. Quin interès té vostè en aquest soldat?

R. M'agradaria trobar-lo. El meu pare tenia això entre els seus papers, i va ser després de la seva mort, fa 25 anys, quan ho vaig trobar. Era dins del seu dietari de guerra, mira...

P. Lletra atapeïda...

R. Explica la seva guerra, a la batalla de Terol, i a l'Ebre...I dins del dietari, aquests papers recollits en una trinxera abandonada.

P. Ha descobert res del seu amo?

R. No. Si visqués, tindria 91 anys. Ara voldria localitzar familiars seus i tornar-los això

P. Alguna altra pista?

R. Juan Gonzalvo vivia al carrer Montseny, 87, 3r 1a de l'Hospitalet de Llobregat. Als 15 anys era metal·lúrgic, cobrava 54 pessetes cada divendres de l'empresa, al carrer Progrés, 73 de l'Hospitalet. Altres companys del seu taller també eren al front.

P. A què es dedicava el taller?

R. *José Alsina Castells. Fábrica de Lámparas y objetos de metal para bazares y ferreterías.*

P. Llegint això potser algú lligarà caps...

R. Gràcies! Al meu pare li hauria agradat saber que tot això tornava al seu propietari.

P. Com va arribar la guerra el seu pare?

R. Se'n va anar al front per salvar la vida.

P. Com és això?

R. Quan va esclatar la guerra tenia 25 anys i feia de mestre al seu poble, Noceda del Bierzo (Lleó), on s'havia assenyalat com a agnòstic i socialista...i uns falangistes el van buscar per matar-lo.

P. I com se'n va deslliurar?

R. Anava amb una novieta que tenia un germà *joseantoniano*: li va deixar l'uniforme, es va escapar a Astorga, allà el van buscar...i es va disfressar de dona per tornar-se a escapar. Al tercer intent de matar-lo, va decidir toca el dos cap al front de guerra.

Victor-M. Amela *Ángel de Paz Fernández, que busca un soldat republicà. La Contra. La Vanguardia*. Barcelona, 11-4-2015. Adaptació de Cinescola.

Activitats

1. Elaboreu una síntesi sobre la batalla de l'Ebre.
2. Què era la *lleva del biberó*?
3. Què faríeu vosaltres per trobar el propietari dels papers?

CONTRACAMP: ASPECTES DIDÀCTICS PER AL PROFESSORAT

Les matèries des d'on proposariem aquesta pel·lícula per a desplegar una proposta didàctica, o fins i tot un treball de recerca són: Ciències Socials; Història; Llengua i Literatura; Ètica; Filosofia i Tutoria.

Elements de debat i relacions que es poden establir:

1. La Guerra Civil espanyola i les seves conseqüències.
2. La necessitat de la memòria històrica.
3. La història oral com a instrument de reconstrucció històrica.
4. Els espanyols en l'Europa de la Segona Guerra Mundial.
5. Les fonts històriques no convencionals per a l'estudi de la història.
6. El coneixement de la història de la pròpia família.
7. L'expressió audiovisual com a element educatiu de primer ordre.
8. El cinema documental com a element de sensibilització ètica i social.
9. Les possibilitats dels recursos del cinema de no ficció.

Objectius formatius

1. Conèixer l'exili republicà després de la Guerra Civil.
2. Analitzar les conseqüències de la Guerra Civil espanyola i de la dictadura franquista.
3. Valorar la importància d'emprendre projectes personals d'investigació.
4. Reflexionar sobre la memòria històrica de les nostres famílies.
5. Analitzar els valors estètics i el llenguatge i les tècniques audiovisuals dels films de no ficció.
6. Estudiar i analitzar obres cinematogràfiques.

Criteris d'avaluació

1. Visionat atent, correcte i respectuós del film.
2. Respondre adequadament a les qüestions de comprensió i de llenguatge cinematogràfic de forma reflexiva i interessada.
3. Capacitat per relacionar i entendre les diferents temàtiques plantejades en el film.
4. Identificar els temes i subtemes del documental.
5. Lectura dels textos de la proposta didàctica i realització adequada de les activitats.
6. Participació activa en els debats que es puguin suscitar.
7. Expressió escrita i oral correcta de les feines proposades.